

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен **“доктор”** по: област на висше образование 3.0 Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“.

Автор на дисертационния труд:

Росен Пламенов Иванов

редовен докторант към катедра „Икономика“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд:

Управление на риска в селското стопанство

Рецензент: доц.д-р Янка Костадинова Казакова-Матева,

УНСС, Бизнес Факултет, катедра „Икономика на природните ресурси“, област на висше образование 3.0 Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност „Икономика и управление (Аграрна и екологична политика)“,

определен/а за член на научното жури със заповед № РД-16-368/13.03.2025 год. от Ректора на АУ.

1. Актуалност на проблема.

Зависимостта на селското стопанство от природните условия го предопределя като един от високорисковите сектори на икономиката. Съчетаното проявление на водещите съвременни предизвикателства, породени от климатичните промени и загубата на биоразнообразие, включително агробиторазнообразие, и геополитическа нестабилност на последните години, обуславят нарастващата необходимост от системно и прецизно управление на риска в сектора.

Темата на дисертационния труд и началния анализ на контекста представят по ясен и убедителен начин актуалността на изследвания проблем. Същевременно, литературният преглед посочва липсата на изследвания, отчитащи натрупването на ефекти при съвпадащото проявление на различните видове рискове и по този начин извежда изследователската ниша на дисертационния труд.

2. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване.

Основната цел на представеният дисертационен труд е *„да оцени видовете, влиянието и честотата на рисковете в овощарството и да предложи ефективни методи и стратегии*

за управление на риска в зависимост от особеностите на овощните стопанства“. За постигането на тази цел са изведени пет основни задачи, които формират и водещата структура на изследването. В уводната част са определени предмета *«управлението на риска»* и обекта на изследването *«от страна на овощни стопанства»*. Детайлното представяне на обекта на изследването в методологичната втора глава, параграф 2.2, стр.81 създава известна неяснота, тъй като посочва, че *„Обектът на изследването е фокусиран върху сектора на овощарството.“* Тази неяснота се наблюдава в различни части на дисертационния труд, като изглежда, че дисертанта използва двете понятия като взаимнозаменяеми – „овощни стопанства“ и „сектора/подотрасъла на овощарството“.

Основната теза на дисертационния труд е, че *„управлението на риска е подценена тема за овощните стопани в България“*, която е мотивирана с фокуса върху *„традиционните биологични рискове“*, с недостатъчно отчитане на *„динамичната външна среда, която създава нови и все по-комплексни видове риск в земеделието“*. Дисертантът е избрал да представи хипотезите на изследването едва в параграф 2.9, стр. 91, отделно от водещата теза, като всяка от тях е детайлно обоснована. Формулирани са шест нулеви хипотези, за които се търсят достатъчно и убедителни статистически значими доказателства за приемането или отхвърлянето им.

Основният методологичен подход на изследването е дедуктивен. Приложени са комбинация от качествени и количествени методи в анализа, позволяващи извършването на комплексната оценка на изследвания проблем, което е силна страна на дисертационния труд. Първичните данни са събрани посредством онлайн анкета сред овощни стопани в област Пловдив, разпространявана по метода на „снежната топка“, което води до 86 напълно попълнени анкетни карти. Броят на респондентите позволява на дисертанта да изведе търсените статистически значими резултати.

3. Онагледеност и представяне на получените резултати.

Резултатите от изследването са детайлно представени в глава.3 (общ обем от 59 стр.). В три основни параграфа са анализирани резултатите по отношение на овощните стопанства, рисковете и управлението им от страна на овощните стопани, и са оценени хипотезите. Три от хипотезите са отхвърлени напълно и три са частично отхвърлени. Онагледени са с поредица от логично подредени и свързани графики и таблици, които са допълнени с подробни дескриптивни и аналитични текстове. Това е силна страна на дисертационния труд.

4. Обсъждане на резултатите и използвана литература.

Дискусията на получените резултати е съсредоточена в параграф 3.4., като резултатите от

изследването са сравнени с други емпирични изследвания от България и чужбина. Това е силна страна на дисертационния труд.

Изведените заключения в последната глава по отношение на резултатите от емпиричното изследване и тезата на дисертационния труд са противоречиви или недостатъчно изяснени: на стр. 174 се казва: *„Резултатите от емпиричното изследване потвърдиха и първоначалната основна теза на разработката – управлението на риска е подценена тема за овощните стопани в България.“* Същевременно, таблица 16, стр. 154 *„Детайлна оценка на хипотезите от изследването“* посочва, че *„Управлението на риска е важен за всички групи овощари с изключение на тези с най-ниско образование“*. Дискусията в параграф 3.4 е построена върху резултатите и отхвърлянето на първата хипотеза. Формулирането на приносите заключителната глава се посочва, че *„темата за управление на риска в земеделието... ..и до голяма степен подценена като сфера на интерес в научните среди“*. Не става ясно на каква база е изведено заключението на подценяването на управлението на риска – дали е от страна на овощните стопани или от страна на научните среди.

5. Приноси на дисертационния труд.

Дисертантът посочва четири основни приноса на изследването като три от тях са практически насочени и един има теоретична насоченост.

Научни приноси

Като научен принос три е изведен предложения теоретичен модел за управление на риска в овощарството, който е представен графично на фигура 44. В него са картографирани водещите фактори, които влияят върху управлението на риска в овощарството. Посочено е, че това представлява първи научен опит и може да се използва за бъдещи изследвания по темата.

Научно-приложни приноси

Посочените научно-приложни приноси обхващат (1) анализ на управлението на риска в земеделието, (2) анализ на управлението на риска в овощните стопанства в България, (4) предложения за подобрения на бъдещите действия по управление на риска.

6. Критични бележки и въпроси.

Представеният дисертационен труд е ясно обоснован, логически систематизиран и прилежно прилагащ избраните изследователски методи. Критичните бележки и препоръки имат една единствена цел, а именно да бъдат в помощ на докторанта при неговата по-нататъшна научно-изследователска работа:

- Екологичните рискове в земеделието, стр.47, се фокусират върху рисковете от промените в климата като екстремни жеги, засушавания, бури и наводнения, които са най-често срещаните рискове за селското стопанство. Това е коректно извършено. Слаба черта на дисертационния труд обаче е пропускането на най-критичния за овощарите природен/климатичен риск, а именно – късните пролетни мразове (Devot et al.¹ (2023), табл.4, стр.25). Групирането на „екстремните прояви на времето“ в общ риск успява донякъде да прикрие този пропуск. Но липсата му в целия дисертационен труд предопределя и недостатъчно адекватното отчитане на резултатите от емпиричното изследване по отношение на стратегиите за управление на риска в стопанствата за въвеждане на устойчиви сортове (прилагани в 54.7% от стопанствата) и изграждане на защитни конструкции (прилагани в 51.2% от стопанствата) (фиг.38, стр.124.)
- Източниците на данни за икономически показатели в селското стопанство – ръст на цени, инфлация и други (стр.39, 40, 54, 56) са базирани на една медийна публикация, без да са сравнени и верифицирани с официални данни за икономиката (НСИ, Евростат) или с научни публикации, базирани на надеждни данни. Това е неприемливо за научно изследване, особено в дисертационен труд в научно направление 3.8 Икономика и следва да се избягва в бъдещи научни изследвания.
- Периодът на изследването е 2021-2024 г. Този период е наситен с прекомерно струпване на рискови събития, което го прави нехарактерен период, дори при изследване на управление на риска. Тази „извънредност“ и нетипичност на периода на проявления на рискове в овощарството не е отчетена в аналитичната, дискуссионната или заключителната част на дисертационния труд, а би било полезно и с добавена стойност за резултатите и препоръките от изследването.

Въпроси:

- (1) Как е дефинирано понятието риск в дисертационния труд? Кога един проблем на средата става риск за земеделските производители? Има ли гранични нива, как ги определяме?
- (2) На каква база са изведени 20-те риска, които попадат в анкетното проучване? Какви са критериите за избор и каква връзката им с извършените анализи на макро, мезо и микро ниво в първа глава на дисертационния труд?

¹ Devot, A., Royer, L., Arvis B., Deryng, D., Caron Giauffret, E., Giraud, L., Ayrat, V., and Rouillard, J. 2023, Research for AGRI Committee – The impact of extreme climate events on agriculture production in the EU, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

7. Публикувани статии и цитирания.

Представено е становище от проф.дн Петър Борисов, координатор на факултетна комисия, в което е посочено, че са представени две статии, публикувани в реферирани списания с научно рецензиране, които генерират общо 45 точки. Едната статия е в съавторство, другата е самостоятелна. И двете статии са по темата на дисертационния труд.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените, от докторанта, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува **положително и да присъди на Росен Пламенов Иванов**

образователната и научна степен **“доктор”** по научна специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“.

Дата: 30/04/2025
гр. Пловдив

ИЗГОТВИЛ
СТАНОВИЩЕТО:
(доц.д-р Янка Казакова-Матева)

